

Osmanlılar ve Ermeniler Bir İsyanın ve Karşı Harekâtın Tarihi

Edward J. Erickson, çev: İbrahim Türkmen

İstanbul: Timaş Yayınları, 2015, 398 sayfa, ISBN: 978-605-08-1947-2

Melih DİNÇER*

Bu eser Amerika Birleşik Devletleri Ordusu'ndan sahra topçu yarbayı olarak emekliye ayrılan Edward J. Erickson tarafından yazılmıştır. Yazar 1991 yılında Körfez Savaşı'nda 3. Zırhlı Tümen'de topçu harekât subayı olarak görev yapmıştır. 2003 yılında Irak işgalinde 4. Piyade Tümen Komutanı General Odierno'nun siyasi danışmanı olarak görev almıştır. 2007 yılında Bağdat'a dönerek Savunma Bakanlığı Eğitim ve Geliştirme Enstitüsü'nde Siyasal Bilimler Profesörü olarak görev yapmıştır. İngiltere'de Leeds Üniversitesi'nde doktora yapmış olan Erickson iki yüksek lisans derecesine sahiptir. Özellikle Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Ordusu konusunda çok saygın bir uzman olan yazarın pek çok kitabı ve makalesi bulunmaktadır. Yazar Amerika'daki Marine Corps University'de Askerî Tarih Komuta ve Karargâh Akademisi profesörlerindedir. Diğer kitapları arasında *I. Dünya*

* Harp Akademileri Stratejik Enstitüsü

Savaşı'nda Osmanlı, Osmanlı Askeri Tarihi, Büyük Hezimet – Balkan Harplerinde Osmanlı Ordusu, Size Ölmeyi Emrediyorum! , Gelibolu-Osmanlı Harekâtı ve Mustafa Kemal Atatürk-Büyük Komutanlar gibi eserler sayılabilir.

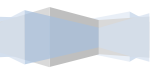
Yazar, kitabında tehcir konusunu geniş bir perspektiften anlatmıştır. Eserde Osmanlı Devleti'nin son zamanlarında belli başlı isyanlara karşı koyma faaliyetleri anlatılmaktadır. Eser aynı zamanda isyanlara karşı koyma stratejilerinin tarihinin anlatıldığı bir kitaptır da. Özellikle, Osmanlı Devleti'nde 1878'den 1915'e kadar görülen isyanlara nasıl karşı koyulduğuna değinilmektedir. Yazar tehcir konusunu bir isyana karşı koyma faaliyeti olarak değerlendirmektedir. Bu anlamda tehcir hususunun soykırım olarak nitelendirilemeyeceği açığa çıkmaktadır. Yazar tehcirin gerillaların bölge halkından destek almaması için oluşturulan bir durum olduğunu dile getirmektedir. Bu yöntemi 20. yüzyılın ilk yıllarında Batılı güçlerin de uyguladığını açıklamaktadır. Bu mücadelelerin en bilineni olarak Küba'da İspanyolların, Filipinler'de Amerika'nın ve Boer cumhuriyetlerinde İngiltere'nin yaptıklarını örnek vermektedir. Yazar kitabının önsöz kısmında Ermeni ve Makedon devrimci komitalarının özerklik ve bağımsızlık gayeleri ile defalarca isyan hareketlerine teşebbüs ettiklerini söylemektedir. Kitabın genel olarak değerlendirmesi yapıldığında eser Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Harbi dönemindeki durumunu özetlemektedir. Buna ek olarak Ermeni Komitalarının şiddet eylemlerine yer vermektedir. Tehcir hususunu da soykırım niyetiyle yapılmış bir hareket olarak görmemektedir; bu yöntemi 20. yüzyılın silahlı çetelerinin çıkardığı isyanlara karşı koyma faaliyetleri arasında göstermektedir.

Yazar, eserinde Batılı tarihçilerin fikrine ve Türk görüşüne yer vermektedir. Batılı Tarihçilere göre Osmanlı Devleti ve özellikle Jön Türkler biçare Ermenilere yönelik etnik temizlik politikası gütmüşlerdi. Buna karşın, modern Türk görüşü askerî ihtiyaçların ve büyük bir sorun haline gelen Ermeni kalkışmasının devletin güvenliğini yok ettiğini ve tehcirle birlikte bazı katliamları tahrik ettiğini savunur. Yazar bu görüşlere eşit mesafede durmakta; fakat tehciri bir soykırım aracı olarak görmemektedir. Bu iki görüşün de haklı taraflarının olduğunu, buna karşın ikisinin de hadiseyi tam anlamıyla izah etmediğini dile getirmektedir. Yazar, tehcirin askerî olarak bir isyana karşı koyma faaliyeti olduğunu ve bunun asla soykırım aracı olarak görülmemesi gerektiğini kitabında izah etmiştir. Erickson bu anlamda değerlendirildiğinde Osmanlılar ve Ermeniler arasındaki bu soruna objektif yaklaşıma çalışmaktadır. Bu bakımdan takdir edilmesi gereken bir yazardır. Çünkü genellikle Batılı Tarihçiler konuyu derinlemesine araştırmadan tehcir hususunu soykırım olarak görmektedirler. Fakat bu eserde yabancı arşivlerin kullanılmasının yanı sıra Osmanlı

Arşivleri ve ATASE kaynakları da kullanılmıştır. Bu anlamda objektif olarak konuya yaklaşan, adil bir şekilde dönemin aydınlatılmasını sağlamaya çalışan bir eserdir. Özellikle tehirci yabancı örneklerle de pekiştirerek bir isyana karşı koyma faaliyeti olarak değerlendirmesi konuya farklı bir bakış açısı getirmektedir.

Yazar, kitabını on bölüme ayırmıştır. Kitabının sonuna bir ekleme yaparak soykırım konusu üzerine bir analiz yapmıştır. Eserin birinci bölümünde komitacılığın genel olarak yükselişine yer verilmiştir. Özellikle 1815 yılında gerçekleşen Viyana Kongresi'nde Avusturyalı Prens August von Metternich'in "Avrupa Uyumu" diye bilinen antlaşmayı yürürlüğe sokması Avrupa'da bir dönüm noktası oldu. Bu antlaşma gereği Avrupa'da bulunan herhangi bir imparatorluğun halk isyanıyla karşılaşması halinde askeri işbirliği ile bu isyan bastırılacaktır. Burada amaç imparatorlukların halk isyanlarına karşı korunmasıdır. Fakat Osmanlı İmparatorluğu bu birliğin dışında bırakılmıştır. Buna ilaveten Ermeni hususu Avrupalı Devletler tarafından sürekli manipüle edilen bir konu haline gelmiştir. Bu sebeple Komita yükselişi Avrupa'dan ziyade Osmanlı Devleti gibi bu konuda bir aşama kaydetmeyen ülkelerde ortaya çıkmaya başlamıştır. Özellikle, Rusya'da ortaya çıkan nihilist hareket ile İtalya'da ortaya çıkan anarşist hareketin Osmanlı İmparatorluğu'ndaki etnik Hristiyan azınlıklarca bağımsızlık veya özerklik kazanma yolunda kullanılabileceği düşünüldü. Osmanlı Devleti, Avrupa Uyumu'nun dışında kaldıktan sonra bu birliğin askerî yardımından mahrum bırakılmıştır. Buna ek olarak Osmanlı Devleti'nde yaşayan Hristiyan tebaa Avrupalı devletlerce hanedanın alaşağı edilmesi için desteklenmiştir. Yazar bu bölümde ek olarak Ermeni Komitaların yükselişine değinmektedir. Örnek olarak Taşnak ve Hınçak partilerine değinmektedir. Özellikle bu bölümden, adı geçen partilerin rastgele kurulmadığı, ciddi amaçlar uğruna kurulduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Taşnak partisi tarafından açıklanan parti uygulamalarında halkın silahlandırılması, mali bölgelerin ihdas edilmesi ve muharip çetelerin oluşturulması gibi uygulamaların bulunması bu örgütlerin ne kadar tehlikeli olduklarını göstermektedir. Ayrıca, yazar bu bölümde Christopher Mikaelian, Stepan Zorian ve Simon Zavian gibi isimlere de değinerek Taşnakların kurulmasında aktif rol alan kişileri de anlatmaktadır. Meşrutî dönemde Ermeni Komitaları İttihad ve Terakki Cemiyeti ile uyumlu bir ilişki içinde olsa da bu durum çok uzun sürmemiş ve isyan hareketleri artmaya başlamıştır.

Yazar, eserinin ikinci ve üçüncü bölümlerinde sırasıyla isyanlara Osmanlı İmparatorluğu'nun merkezinde ve taşrasında nasıl karşı konmaya çalışıldığını göstermektedir. Özellikle devletin merkez bölgelerine askerî kuvvetlerin yığıldığına ve bu sebepten taşrada isyana tam

anlamıyla karşı koyacak gücün bulunmadığına değinmektedir. Taşra isyanlarına bakıldığında imparatorluk merkezindeki çetelerin çıkardığı isyanlardan farklı olduğu göze çarpmaktadır. Taşrada aşiret liderlerinin isyanları desteklediği görülürken merkez bölgelerde çetelerin daha aktif olduğu analiz edilebilmektedir. Buna örnek olarak Osmanlı Devleti'nin elinden çıkan Yemen gösterilebilir. Önce İmam el-Menşur sonra da oğlu İmam Yahya önemli aşiretleri harekete geçirmişler ve Osmanlı İmparatorluğu'na ciddi zararlar vermişlerdir. Sonuç olarak, Taşra bölgelerinde Osmanlı İmparatorluğu'nun isyanları bastırma hususunda bir hezimet yaşadığı söylenebilir. Merkez bölgelerde de takdire şayan bir üstünlük sağlayamayan Osmanlılar isyana karşı koymak için kullandıkları örfî uygulamaların umulan neticelere ulaşmak için yetersiz olduğunu tespit ettiler.

Yazar, kitabının “bir imha şablonu” diye başlık attığı dördüncü bölümünde Küba'da İspanyolların, Filipinler'de Amerika'nın ve Boer cumhuriyetlerinde İngiltere'nin yapmış oldukları tehcir uygulamalarını anlatmaktadır. Bunları kitabına eklemesinin sebebi Osmanlı'nın 1915 yılında isyana karşı koyma stratejilerini anlamaktır. Özellikle yazar, tehcirin gerillaların halktan desteğini alma hususunda önemli olduğunu dile getirmektedir. Yazara göre çeteler sivil halktan destek alarak buldukları bölgede kök salabilmektedirler. İşte bu noktada tehcir uygulaması etkili olmaktadır. Çetelerin kök saldığı belirli bölgelerde yaşayan insanlar tehcir politikası gereği yerlerinden çıkarıldıklarında çeteler bu bölgelerde destek bulamamaktadırlar. Bunun sonucu olarak isyanlarına devam edememektedirler.

Yazar, kitabının onuncu bölümüne kadar olan kısımlarında daha çok Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na girişini ve o dönemdeki durumunu özetlemektedir. Bu bölümlerde önemle üzerinde durulması gereken husus Teşkilat-ı Mahsusa kurumudur. Süleyman Askeri'yi Teşkilat-ı Mahsusa'nın kurulması ile ilgili en irtibatlı kişi olarak nitelirmektedir. Buna ek olarak Teşkilat-ı Mahsusa'nın komitalar konusunda devlet adına önemli görevler üstlendiğini dile getirmektedir. Fakat bu konuda da yine herhangi bir soykırımın bulunmadığını açıklamaktadır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın 1913 yılında kurulduğunu ve kötü bir şöhrete de sahip olduğunu dile getirmektedir. Teşkilatın iki sebeple kurulduğunu ileri sürülmektedir. İddia edilen birinci sebep, İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin gizli örgütü olup sivil halkı sistematik bir şekilde yok etmesi yönündedir. Yazara göre bu doğru değildir. Yazar ikinci sebebi ön plana çıkarmaktadır. Teşkilat-ı Mahsusa'nın istihbarat servisi olmasının daha mantıklı olduğunu ifade etmektedir. Yazar ayrıca kitabında Taşnakların ve bazı Ermeni Komitaların gizli gizli Anadolu'ya silahlar soktuğunu ve halkı silahlandırıp bir isyan başlatmaya hazırlandıklarını dile getirmektedir.

Kitabın son bölümünde tehcirin 1918 yılına dek Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşmasına olanak verdiği ve komitaların imha edildiği dile getirilmektedir. Ayrıca yazar, kitabını daha objektif bir hale getirmek için son bölümde soykırımı dile getiren karşıt tezleri açıklamış ve kendi fikrini söyleyerek eserini tamamlamıştır. Sırasıyla karşıt tezler incelendiğinde Anadolu'nun etnik bakımdan tek tipleştirilmesi, imha niyeti, kümülatif radikalleşme, misilleme ve mazeret ve devlet emniyeti görüşleri açığa çıkmaktadır. Birinci ve ikinci görüş Osmanlıların Ermenilere etnik temizlik yapma niyetinde olduğunu dile getirmektedir. Üçüncü görüş ise harp zamanı mecburiyetlerinin getirdiği bölgesel uygulamaların, Osmanlı Devleti'nin Ermenilere yönelik politikalarında birikerek artan bir köktenleşmeye sebep olduğu ve buna bağlı olarak can kayıplarının meydana geldiği fikrini ileri sürer. Dördüncü ve beşinci görüşler ise Ermenilerin çeteler kurup Müslüman köylerini yağmaladığını ve bu sebeple Osmanlı Devleti'nin hem devlet güvenliğini sağlamak hem de misilleme yapmak gayesiyle soykırım yaptığını ileri sürmektedir.

Yazara göre bu görüşlerde kısmen haklılık payı olsa da hiçbiri kabul edilemez. Yazar Osmanlı politikalarında özellikle isyana karşı koyma stratejilerinde her ne kadar radikalleşme olsa da soykırım olmadığını, Cemal Paşa'nın yerlerinden edilmiş Ermenilerin hayatlarını ve mülklerini korumak için her yolu denediğini, böylece tehcir olayları esnasında ve akabinde önceden tasarlanmış, devlet destekli bir imhanın olmadığını dile getirmektedir. Özellikle yazar, Osmanlı İmparatorluğu'nun batı bölgelerinde yaşayan 350.000 kadar çok sayıda Ermeni vatandaşın evlerinde kaldığını ve tehcire uğramadığını söylemektedir. Eğer amaç toptan imha olsaydı bu kişiler de evlerinden alınır ve tezini ileri sürmektedir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin çok bürokratik bir devlet olduğunu ve her şeyi kayıt altına aldığını dile getirmektedir. Soykırımı işaret eden hiçbir belgenin olmamasının mantıksız olduğunu, eğer bu iddia gerçek olsaydı bununla alakalı bir belgenin çıkması gerektiğini ifade etmektedir. Özetle, Erickson diğer Batılı yazarlardan daha farklı ve özgün görüşe sahiptir. Ona göre sistematik bir imha yoktur ve soykırım söz konusu değildir. Çeşitli sebeplerle iki taraf çok kayıp vermiştir; fakat devlet destekli bir imha politikası güdülmemiştir. Erickson'ın kitabı tehcir konusu üzerine çalışan tüm araştırmacıların kesinlikle okuması gereken bir eserdir. Özellikle tehciri askerî anlamda gerilla ile mücadele yöntemi şeklinde sunması konuya farklı bir bakış açısı getirmektedir.

